

УДК 371.314.6:614.84(07)

СУТНІСТЬ І КЛАСИФІКАЦІЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОЕКТІВ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

Кришталь А. О.

У статті встановлено сутнісну відмінність між поняттями “проект”, “виробничий проект” і “навчальний проект”. Узагальнено класифікацію навчальних проектів та адаптовано їх види у контексті підготовки майбутніх фахівців з пожежної безпеки. Навчальні проекти класифікують відповідно до домінуючого виду діяльності (дослідницькі, творчі тощо), сфери застосування результатів (пожежно-прикладні, лінгвістичні тощо), характеру координації (з безпосередньою і з опосередкованою координацією), виду презентації (видавничі, інсценувальні тощо), тривалості (короткотривалі, середьотривалі, довготривалі) тощо. Визначено, що виконання навчального проекту у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців з пожежної безпеки охоплює підготовчий, тренувальний, формувальний і контрольньо-оцінювальний етапи.

***Ключові поняття:** проект, виробничий проект, навчальний проект, класифікація навчальних проектів, етапи виконання навчального проекту, майбутні фахівці з пожежної безпеки, професійна підготовка майбутніх фахівців з пожежної безпеки.*

В статье установлено сущностное отличие между понятиями “проект”, “производственный проект” и “учебный проект”. Обобщенно классификацию учебных проектов и адаптировано их виды в контексте подготовки будущих специалистов пожарной безопасности. Учебные проекты классифицируют в соответствии с доминирующим видом деятельности (исследовательские, творческие и т. п.), областью применения результатов (пожарно-прикладные, лингвистические и т. п.), характером координации (с явной и с неявной координацией), видом презентации (издательские, инсценировочные и т. п.), продолжительностью (краткосрочные, средней продолжительности, долгосрочные) и т. п. Определено, что выполнение учебного проекта в контексте профессиональной подготовки будущих специалистов пожарной безопасности осуществляется такими этапами: подготовительный, тренировочный, формирующий и контрольньо-оценочный этапы.

***Ключевые понятия:** проект, производственный проект, учебный проект, классификация учебных проектов, этапы выполнения учебных проектов, будущие специалисты пожарной безопасности, профессиональная подготовка будущих специалистов пожарной безопасности.*

The essential difference between the terms ‘project’, ‘industrial project’ and ‘educational project’ is established. The classification of educational projects is generalized and their types are adapted in the context of professional training of future fire safety specialists. Educational projects are classified according to the dominant type of activity (explorative, creative, etc.), application area (fire-fighting, linguistic, etc.), character of coordination (with explicit and implicit coordination), type of presentation (published, dramatized, etc.), duration (short-term, middle-term, long-term), etc. The author proves that realization of an educational project in the context of professional training of future fire safety specialists consists of such stages: preparation, training, formation and control/evaluation.

***Key words:** project, industrial project, educational project, classification of educational projects, stages of educational project realization, future specialists in fire safety, professional training of future fire safety specialists.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Невпинне зростання наукового потенціалу країни, якісні зміни в освітній галузі створюють майбутнім фахівцям з пожежної безпеки сприятливі умови для досягнення високого рівня професійної підготовки, постійного саморозвитку і самовдосконалення. Перед вищими навчальними закладами Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України)

стоїть завдання підготувати висококваліфікованого, конкурентоспроможного, компетентного фахівця у галузі знань “Цивільна безпека”, здатного прогнозувати можливі варіанти розвитку проблем, пов’язаних з пожежною безпекою, і самостійно знаходити шляхи їх розв’язання. Зазначені процеси спричинили активну технологізацію вищої професійної освіти вказаного напрямку.

Технологічний підхід в освіті передбачає організацію навчально-виховного процесу із застосуванням технологій навчання, серед яких звертаємо увагу на технологію проектного навчання у контексті підготовки майбутніх фахівців з пожежної безпеки. Ефективність застосування означеної технології, насамперед, залежить від усвідомлення сутності її специфічного методу (методу проектів) і уміння організовувати діяльність, спрямовану на реалізацію навчального проекту.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Дослідження теоретичних аспектів методу проектів здійснені Е. Арванітопуло, Н. Брюхановою, С. Генкал, В. Гузеєвим, М. Елькіним, І. Зимньою, Т. Качеровською, О. Кіршовою, Є. Литвиновським, В. Нищетою, О. Онопрієнко, М. Пелагейченком, С. Петровським, Є. Полат, Н. Поліхун, С. Соболевою, В. Тітовою, С. Ящукон та ін. Аналіз наукових праць згаданих вище науковців дозволяє зробити висновок, що метод проектів – це система способів, прийомів і засобів організації та здійснення самостійної творчої пошукової аналітичної діяльності студентів (курсантів) у процесі вирішення навчальної, практико орієнтованої проблеми для отримання заздалегідь означеного результату. Така діяльність суб’єктів навчання становить сутність поняття “проект”.

Маємо відмітити, що В. Нищета, Н. Пахомова, Є. Полат та ін. констатують неточне використання педагогами терміну “проект” на позначення будь-якої діяльності з елементами планування, що, окрім того, не завжди має необхідні структурні елементи повноцінного проекту. Зважаючи на це, потребують уточнення поняття “проект” і “навчальний проект”, а також необхідно з’ясувати структуру навчального проекту у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – з’ясувати на основі аналізу наукових джерел сутність і визначити класифікацію навчальних проектів у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Насамперед, внесемо чіткість у трактування понять “проект” і “навчальний проект”. У сучасних українських і зарубіжних тлумачних словниках (“Академічний тлумачний словник української мови”, “Большой толковый словарь русского языка”, “Сучасний тлумачний словник української мови”, “Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений” тощо) вказані подібні тлумачення поняття “проект”: 1) розроблений план споруди, якого-небудь механізму, пристрою; 2) попередній текст якого-небудь документа; 3) задум, план (наприклад, проект будинку, економічний проект, дипломний проект, проект резолюції тощо). Констатуємо, що згідно зі словниковим трактуванням поняття “проект” прирівнюється до процесу планування певної діяльності.

З точки зору процесу навчання, Г. Селевко трактує поняття “проект” як “спеціально організований педагогом і самостійно реалізований тими, хто навчається, на основі суб’єктивного визначення мети комплекс дій, що завершуються створенням продукту, який складається з об’єкта праці, виготовленого у процесі проектування, і його представлення у вигляді усної чи письмової презентації” [8, с. 148]. В “Енциклопедії освіти” зазначено, що проектування – це “творча, інноваційна діяльність, оскільки завжди спрямована на створення об’єктивно і суб’єктивно нового продукту. Проектування – категорія перетворювальної діяльності, що конструюється проектом” [2, с. 717].

Як і власне поняття “технологія”, термін “проект” має первісно виробничий характер. На нашу думку, сутнісну відмінність понять “проект”, “виробничий проект”, “навчальний проект” становлять сфера діяльності (виробнича діяльність → навчальна діяльність), мета (виготовлення продукту праці → підготовка майбутніх фахівців до виконання професійних обов’язків) і результат (продукт праці → отримання знань, умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності), а також суб’єкти діяльності (суб’єкти виробництва, професіонали, фахівці → викладачі і курсанти).

Зважаючи на ємнісне тлумачення поняття “проект”, його доволі часте ототожнення із поняттям “виробничий проект”, вважаємо доречною конкретизацію поняття

“проект” і подальше застосування у нашому дослідженні семантично точнішого поняття – “навчальний проект”.

Характеризуючи поняття “навчальний проект”, треба враховувати навчальне середовище його реалізації. Відмітимо, що існує значна кількість наукових праць (С. Генкал, О. Онопрієнко, Н. Пахомової, Є. Полат, С. Ящук та ін.), присвячених застосуванню методу проектів у загальноосвітніх навчальних закладах. Уточнимо, що теоретичні засади означеного методу потребують адаптації відповідно до принципів навчання у вищій школі (принцип науковості навчання; фундаментальності і професійної спрямованості змісту, методів і форм навчання; систематичності і послідовності навчання тощо), мети і результату професійної підготовки. Таким чином, у контексті нашого дослідження навчальні проекти мають бути, передусім, зорієнтовані на професійну діяльність майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

Структура навчального проекту та етапи роботи над його реалізацією залежать від дидактичного спрямування (дослідницький, творчий, інформаційний тощо проекти), тому необхідно визначити класифікаційні типи навчальних проектів. На думку Н. Пахомової, класифікація навчальних проектів здійснюється з метою їх систематизації для наступного відбору як дидактичного матеріалу у процесі застосування технології проектного навчання: “навчальний проект може бути адаптований педагогом відповідно до умов його застосування, тому у назви класифікації вносять лише характерні ознаки проекту, що обов’язково повинні бути умовою його реалізації” [5].

Так, Є. Полат класифікує навчальні проекти відповідно до:

- домінувальної діяльності: *дослідницькі, практико орієнтовані, рольові-ігрові, інформаційні, творчі проекти* тощо;
- предметно-змістової галузі: *монопроекти, міжпредметні проекти*;
- характеру координації проекту: *проекти з безпосередньою координацією, проекти з опосередкованою координацією*;
- характеру контактів: *проекти у межах одного навчального закладу; регіональні проекти; міжнародні проекти (телекомунікаційні проекти)*;
- кількості учасників: *індивідуальний, парний, груповий*;
- тривалості проекту: *короткотривалий (декілька занять), середньотривалий (від місяця до півроку), довготривалий (від півроку до року і більше)* [6].

Стосовно кількості учасників навчального проекту, В. Гузеєв зауважує, що хоч навчальний проект і може бути індивідуальним, однак він завжди є результатом скоординованих спільних дій групи [1, с. 48]. Це означає, що особливістю і водночас відмінністю навчального проекту від інших видів навчальної діяльності (наприклад, самостійної роботи, дослідницької діяльності) є інтерактивний характер, тобто цілеспрямована взаємодія суб’єктів навчального процесу з метою отримання навчального результату.

Заслуговує на увагу класифікація навчальних проектів, здійснена Н. Пахомовою. На її думку, навчальні проекти можна об’єднати у групи залежно від:

- домінувального виду діяльності: *пошукові, дослідницькі, технологічні, імітаційні, конструктивні, творчі* тощо;
- сфери застосування результатів: *екологічні, країнознавчі, соціологічні, природничі, лінгвістичні, культурологічні, економічні* тощо;
- технологій, що застосовуються: *мультимедійні, телекомунікаційні* тощо;
- способів об’єднання результатів на етапі презентації: *конференція, конкурс, змагання, концерт, саміт* тощо;
- організаційних форм проведення роботи над проектом стосовно педагогічної системи: *аудиторні, позааудиторні*;
- виду презентації: *видавницькі, інсценувальні, відеодемонструвальні* тощо;
- складу учасників: *одновікові, різновікові* [5].

На основі результатів аналізу наукових джерел [1; 5; 7] нами узагальнено класифікацію навчальних проектів та адаптовано їх види у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців з пожежної безпеки (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація навчальних проектів у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців з пожежної безпеки

Критерії класифікації	Види навчальних проектів
Домінуювальний вид діяльності	дослідницькі, технологічні, імітаційні, конструктивні, творчі тощо
Сфера застосування результатів	пожежно-прикладні, природничі, лінгвістичні, культурологічні тощо
Характер координації проекту	з безпосередньою координацією, з опосередкованою координацією
Вид презентації	видавничі, інсценувальні, відеодемонструвальні тощо
Організаційні форми навчальної роботи	аудиторні, позааудиторні, аудиторні з елементами позааудиторної діяльності
Територіальність виконання проекту	проекти у межах одного навчального закладу, регіональні, міжнародні
Тривалість проекту	короткотривалі, середньотривалі, довготривалі

Аналізуючи підходи до послідовності етапів роботи над реалізацією проекту, В. Гузєєв у своїй праці [1, с. 48–49] порівнює американський і європейський варіанти проектів. Науковець зазначає, що в американському варіанті проект реалізується такими етапами:

1. Визначення мети: виявлення проблеми, протиріччя.
2. Обговорення можливих варіантів дослідження, порівняння стратегій, вибір способів діяльності.
3. Самоосвіта і актуалізація знань з консультативною допомогою педагога.
4. Дослідження проблеми: розв'язання окремих завдань, компонування матеріалів.
5. Узагальнення результатів, висновки.
6. Аналіз позитивних і негативних сторін проекту.
7. Корекція і перехід до нового проекту [1, с. 48].

Натомість “робота над реалізацією проекту в європейському варіанті передбачає підготовку, планування, дослідження, результати і / або висновки, презентацію або звіт, оцінювання результатів і процесу” [1, с. 48].

На нашу думку, європейський варіант етапів роботи над реалізацією проекту близький за своєю сутністю до традиційної форми організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, наприклад, до практичного або лабораторного заняття.

Згідно з американським варіантом навчальний проект охоплює такі елементи, як: мотивація до виконання роботи, самостійна робота, самоосвіта, критичне оцінювання роботи, корекція і рефлексія, що є умовами реалізації технології проектного навчання.

Є. Полат структурує процес реалізації навчального проекту таким чином:

1. Вибір теми проекту, його типу, кількості учасників.
2. Прогнозування можливих варіантів проблем у рамках тематики проекту (суб'єктом “педагог”).
3. Формулювання проблеми (суб'єктом “студент”).
4. Розподіл завдань в групах, обговорення можливих методів дослідження, пошук інформації, творчих рішень.
5. Самостійна робота студентів.
6. Обговорення отриманої інформації у групах.
7. Захист проектів, опонування.
8. Колективне обговорення, експертиза, оголошення результатів зовнішньої оцінки, формулювання висновків [7, с. 79].

На думку Н. Матяш, етапами роботи над проектом є:

1. Організаційно-підготовчий (пошук проблеми, виявлення потреб, визначення конкретного завдання, встановлення основних параметрів і обмежень, обмірковування, складання схематичного переліку проблем для вирішення; генерування ідей, варіантів, альтернатив; аналіз і синтез ідей; вибір матеріалу, обмірковування; розроблення технологічного проекту; організація робочого місця; економічне і екологічне обґрунтування; контроль якості).

2. Технологічний (виконання технологічних операцій; самоконтроль діяльності; корекція послідовності операцій).

3. Узагальнювальний (корекція, контроль, оформлення, самооцінювання, захист проекту) [3, с. 42–43].

Найбільш універсальне, на нашу думку, формулювання етапів роботи над реалізацією навчального проекту констатовано у працях В. Кукушина:

1. Розроблення проектного завдання (вибір теми проекту, виокремлення підтем проекту, формування творчих груп, підготовка матеріалів, необхідних для проведення дослідницької роботи: формулювання питань, на які потрібно відповісти, завдань для команд, відбір літератури, визначення форм вираження підсумків проектної діяльності).

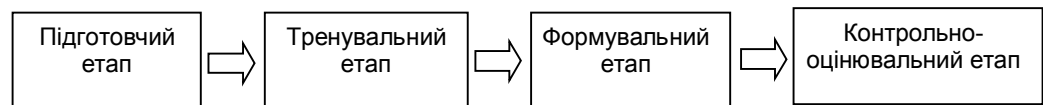
2. Формування проекту.

3. Оформлення результатів.

4. Презентація.

5. Рефлексія [4, с. 323].

Аналіз наукових праць дозволяє нам виокремити основні технологічні етапи виконання навчального проекту у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців з пожежної безпеки: підготовчий (виявлення проблеми, встановлення мети і завдань проекту), тренувальний (самостійний пошук інформації стосовно проблеми дослідження, аналіз, синтез, обговорення), формувальний (оформлення презентації проекту) і контрольно-оцінювальний (презентація проекту, підсумки, самооцінювання, взаємооцінювання, висунення проблеми для нового проекту) етапи, кожен з яких супроводжується рефлексією (рис. 1).

Рис. 1. Етапи виконання навчального проекту у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців з пожежної безпеки

Зауважимо, що у процесі реалізування кожного етапу навчального проекту роль суб'єктів навчання є нерівномірно інтенсивною. Так, основну діяльність на підготовчому етапі навчального проекту здійснює педагог, на тренувальному і формувальному етапах домінують діяльність студентів (курсантів), а на контрольно-оцінювальному етапі ролі суб'єктів навчання максимально прирівнюються.

Важливо підкреслити, що етапи виконання навчального проекту визначають залежно від класифікаційного виду та типу. Деякі етапи можуть бути відсутні, зважаючи на їх недоцільність. Наприклад, у творчому навчальному проекті етапи виконання лише окреслюються і можуть змінюватися відповідно до бажаного результату, тобто ключовими елементами такого навчального проекту є планування результату і визначення способу його оформлення і презентації [7, с. 72].

Також заслуговує на увагу твердження Н. Пахомової про поелементне формування умінь, що наприкінці проекту об'єднується у цілісне проектне вміння [5]. Таке зауваження є суттєвим, зважаючи на предмет нашого наукового дослідження, і підтверджує наші припущення стосовно доцільності впровадження навчального проекту у процес професійної підготовки майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вказане вище дозволяє нам зробити такі висновки:

1. Сутнісну відмінність між поняттями “проект”, “виробничий проект” і “навчальний проект” становлять їх зміст, мета, результат і суб'єкти діяльності.

2. Класифікація навчальних проектів визначається відповідно до домінуючого виду діяльності (дослідницькі, творчі тощо), сфери застосування результатів

(пожежно-прикладні, лінгвістичні тощо), характеру координації (з безпосередньою і з опосередкованою координацією), виду презентації (видавницькі, інсценувальні тощо), тривалості (короткотривалі, середньотривалі, довготривалі), організаційних форм роботи стосовно педагогічної системи (аудиторні, позааудиторні, аудиторні з елементами позааудиторної діяльності), територіальності виконання проекту (у межах одного навчального закладу, міжнародні тощо).

3. Реалізація навчального проекту у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців з пожежної безпеки охоплює підготовчий, тренувальний, формувальний і контрольньо-оцінювальний етапи.

Детального дослідження потребує значущість процесу роботи над реалізацією навчального проекту у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

Література

1. Гузев В. В. Проектное обучение как одна из интегральных технологий / В. В. Гезева // Метод проектов : научно-методический сборник / Белорусский государственный университет ; Центр проблем развития образования ; Республиканский институт развития высшей школы БГУ. – Минск : РИВШ БГУ, 2003. – 240 с. – С. 48–62. – (Серия “Современные технологии университетского образования” ; вып. 2).
2. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Матяш Н. В. Проектный метод обучения в системе технологического образования / Н. В. Матяш // Педагогика. – М. : Педагогика, 2000. – № 4. – С. 38–54.
4. Педагогика начального образования / под общ. ред. В. С. Кукушина. – М. : ИКЦ “МарТ”; Ростов н/Д. : Издательский центр “МарТ”, 2005. – 592 с. – (Серия “Педагогическое образование”).
5. Пахомова Н. Ю. Проектная деятельность на уроках [Электронный ресурс] / Н. Ю. Пахомова. – Режим доступа: http://www.isoproject.ru/contact_vmk2.php. – Заглавие с экрана.
6. Полат Е. С. Метод проектов на уроках иностранного языка [Электронный ресурс] / Е. С. Полат. – Режим доступа: <http://distant.ioso.ru/library/publication/iaproj.htm>. – Заглавие с экрана.
7. Полат Е. С. Метод проектов / Е. С. Полат // Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров ; под ред. Е. С. Полат. – М. : Издательский центр “Академия”, 2002. – 272 с.
8. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий / Г. К. Селевко : в 2 т. – Серия “Энциклопедия образовательных технологий”. – М. : НИИ школьных технологий, 2006.
Т. 1. – 2006. – 535 с.